

5. Максимович В. І. Роль інвестицій в людський капітал у економічному розвитку держави / В. І. Максимович // Вісник КЕФ КНЕУ імені В. Гетьмана. – 2011. - № 2. – С. 204-211.
6. Оценка стоимости предприятия (бизнеса) [Электронный ресурс] / Н.Ф. Чеботарев // Режим доступа к книге: http://bookdn.com/book_422_glava_39_10.2_MODELI_OCENKI_I_UCHETA.htm
7. Фитц - Енц Я. Рентабельность инвестиций в персонал: измерение экономической ценности персонала / Я. Фитц - Енц ; пер. с англ. М. С. Меньшикова, Ю.П. Леонова. - М.: Вершина, 2006.
8. Ваганян О. Г. Управление формированием и развитием интеллектуального капитала коммерческих организаций : автореф. дис. на соискание ученой степени канд. эк. наук / О.Г. Ваганян. - М., 2008.
9. Кулишова Р. С. Параметры человеческого капитала и модели управления / Р. С. Кулишова // Труд и социальные отношения. – 2003. – № 2. – С. 65-69.
10. Кантаева О. Перспективы повышения информативности о человеческом капитале в бухгалтерской отчетности предприятия / О. Кантаева, Т. Давидюк // Бухгалтерский учет и аудит. - 2011. - № 5. – С. 39-43.

Перезовова І.В.

УДК 657.6: 005.585

ІСТОРИКО-РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Дана стаття присвячена проведенню аналізу становлення економічної експертизи як специфічної форми фінансово-господарського контролю, як способу оцінки економічної обґрунтованості управлінських рішень, реалізації проектів і т.д. в контексті історичної ретроспективи. Особливу увагу приділено процесу виділення незалежної економічної експертизи зі сфери судової експертної діяльності, яке відбувається в рамках більш широкого процесу становлення експертології як самостійної галузі знань.*

***Ключові слова:** економічна експертиза, експертне дослідження, історичний аналіз, спеціальні знання, управлінське рішення, фінансовий контроль.*

***Аннотация.** Данная статья посвящена проведению анализа становления экономической экспертизы как специфической формы финансово-хозяйственного контроля, как способа оценки экономической обоснованности управленческих решений, реализации проектов и т.д. в контексте исторической ретроспективы. Особое внимание уделено процессу выделения независимой экономической экспертизы из сферы судебной экспертной деятельности, которое происходит в рамках более широкого процесса становления экспертологии как самостоятельной отрасли знаний.*

***Ключевые слова:** экономическая экспертиза, экспертное исследование, исторический анализ, специальные знания, управленческое решение, финансовый контроль.*

***Summary.** This article is devoted to the analysis of economic development expertise as a specific form of financial and economic control as a method for evaluating the validity and economic impact prepared by management decisions, projects, etc. in the context of historical retrospectives.*

Historical analysis of the origin and development of the institution of special knowledge of economic expertise is not only independent scientific importance, but also allows you to create professionally reasonable benchmarks for academic economists and entrepreneurs practitioners.

The historical development of economic expertise directly related to the needs of forensic practice, the activities of these bodies for expert support of investigation, detection and prevention of crime. However, the development of economic processes established social order for flexible and effective expert system that would use the resources forensic institute, to provide adequate situational decision-making entities.

Special attention is paid to the process of separation and liberation economic experts from the field of forensic expert activity that takes place in the context of a broader process of becoming expert study as an independent field of knowledge.

***Keywords:** economic expertise, expert research, historical analysis, expertise, management decisions, financial control.*

Історичний аналіз зародження й розвитку інституту спеціальних знань економічної експертизи має не тільки самостійне наукове значення, але й дозволяє створювати фаховообґрунтовані орієнтири як для вчених-економістів, так і для підприємців-практиків.

Метою дослідження, проведеного в даній статті, є ретроспективний аналіз процесу виокремлення та унезалеження економічної експертизи як форми фінансового контролю господарської діяльності зі сфери судової експертної діяльності, яке відбувається в контексті більш широкого процесу становлення експертології як самостійної галузі знань.

Характеристика господарських операцій, фактів, явищ і подій ні в часи становлення бухгалтерського обліку, ні на сучасному етапі, не носить абсолютного безпристрасний, об'єктивний характер. Воно здійснюється переважно із забезпеченням інтересів однієї з сторін – учасників такої операції, кожна з яких на основі аналізу вихідних даних господарської ситуації, що склалася, приймає управлінське рішення щодо оцінки та відображення як самої операції, так і наслідків, нею спричинених, для отримання бажаного результату або покращення умов наступної ситуації. Господарська ситуація поєднує в собі юридичну та економічну сторони. І саме на бухгалтерський облік покладена реалізація функції інформатизації зацікавлених користувачів щодо цієї ситуації для прийняття на основі його даних відповідних управлінських рішень, тобто забезпечення не тільки опису господарських операцій, фактів, явищ і подій, можливості їх аналізу, але й

забезпечення можливості перспективної оцінки наслідків та очікуваних змін господарської ситуації. Часто цей процес супроводжується появою як спірних моментів щодо самої реалізації, так і наявності дій упереджено злочинного характеру. Тому, важливим постає питання підтвердження достовірності фактичних обставин господарських операцій, фактів, явищ і подій в разі виникнення різного роду суперечностей. Одним з дієвих механізмів врегулювання спорів, які стосуються економічної сфери процесу господарювання підприємств, є економічна експертиза [1, с. 159].

У спеціальній економічній і юридичній літературі (у роботах Т. А. Арзуманяна, І. А. Бахтіна, М. Т. Білухи, Ф. Ф. Бутиця, С. П. Голубятнікова, В. Г. Дрейдена, В. І. Лакіса, Г. Г. Мумінової-Савіної, В. Ф. Палія, П.-З. К. Пошюнаса, А. М. Ромашова, В. К. Степутенкової, В. Г. Танасевича, Г. А. Шумаки та інших авторів) економічна експертиза, включаючи бухгалтерську експертизу, розглядається з позиції її застосування тільки в правоохоронній практиці для отримання доказової інформації, необхідної для забезпечення потреб судово-слідчих органів.

Водночас, наявність значної кількості публікацій, рівень наукової розробки теоретико-методологічних основ судово-бухгалтерської експертизи не відповідає в повній мірі потребам сучасної практичної діяльності. Варто зазначити, що із розвитком ринкових відносин практика здійснення економічної експертизи все більше набуває загального поширення й торкається економічних питань не тільки злочинного характеру як загальнодержавного, так і локалізованого значення, але й загальногосподарського в межах вирішення проблемних питань спорів, тощо; створюються.

Історичне становлення економічної експертизи напряму пов'язане із потребами судово-слідчої практики, з діяльністю цих органів щодо експертного забезпечення процесу розслідування, розкриття та профілактики злочинів. Водночас, розвиток економічних процесів створив соціальне замовлення на гнучку та ефективну експертологічну систему, яка б могла, використовуючи потенціал інституту судової експертизи, забезпечувати ситуаційну адекватність прийняття управлінських рішень суб'єктами господарювання.

На нашу думку, без дослідження еволюції економічної експертизи значно звужується можливість прогнозування розвитку економічної науки, правових явищ та інституцій, яке спирається на глибокий аналіз специфіки її історичного континууму та сучасного стану, оскільки більшість тенденцій та напрямків подальшого розвитку економічної експертизи формуються на підставі тих проблем, котрі зароджуються на відповідній історичній стадії розвитку економічної системи. Аналіз методологічних та практичних засад економічної експертизи, а також вироблення методологічних рекомендацій щодо її вдосконалення, не можливо здійснити без наукового дослідження історії розвитку практики її здійснення та становлення поглядів на сам феномен економічної експертизи.

Вивчення вказаних економічних і правових аспектів експертизи, в контексті історичного розвитку корелює із теоретичним аналізом перших проявів фінансового обліку в документарній формі з часів Київської Русі до сьогодення й охоплює питання, що стосуються проблем забезпечення якості та досконалості економічної експертизи. Недоліки усної форми передачі інформації з точки зору навмисного чи ні, її змінення, зумовили появу документа як матеріальної форми фіксації інформації, в тому числі і економічної. Саме тому, об'єктивному передумовою виникнення економічної експертизи поряд із появою держави та фінансово-економічних відносин слід вважати виникнення й розвитку писемності. Хоча первинна форма економічної експертизи є самостійним явищем, змістом якого є визначення достовірності зафіксованої в документарній формі інформації щодо здійснення окремих фактів, операцій господарської діяльності. Разом з тим, писемність стає тим універсальним засобом, що з одного боку, використовується для відображення фінансово-облікового матеріалу, а з іншого – постає умовою для визначення якості (чинності, достовірності) економічного документа.

В історії розвитку людства господарський облік виник значно раніше, ніж судова система, однак саме з її появою, дані обліку стали використовуватися досить широко. Вважається, що господарський облік виник ще до нової ери [2]. Водночас, теоретичний аналіз сучасних літературних джерел, дає змогу стверджувати, що під час становлення експертизи як такої, поняття економічної експертизи не існувало: її практично ототожнювали із бухгалтерською, нівелюючи те, що остання за ієрархією дефініцій є структурною складовою економічної експертизи.

З часу середньовіччя починається безпосереднє регулювання основних положень, пов'язаних з бухгалтерським обліком. У 1263 р. в Іспанії за часів царювання Альфонса Мудрого в Кастилії був виданий спеціальний закон про обов'язкове щорічне складання звітності управителями державних підприємств, тобто фіксація фактів господарського життя (дій і подій, які тягнуть або можуть спричинити за собою правові наслідки).

Виникнення та застосування подвійного відображення господарських операцій відноситься до XIII ст., хоча перший і найбільш повний опис бухгалтерії, заснованої на методі подвійного запису, було дано італійським математиком Лукою Пачолі в 1494 р. Приблизно в цей самий час у зв'язку з судовими розглядами бухгалтери стали виступати в суді як експерти. При цьому вже розрізнявали експерта *in testes* – неупередженого збирача доказів та експерта *boni instructores iudicis* – помічника судді у прийнятті рішень [2]. А отже, вже з XV ст. існувало чітке розмежування форм використання спеціальних бухгалтерських знань: процесуальної і непроцесуальної.

На українських теренах вже в часи Київської Русі розроблення та прийняття експертних документів до княжого суду пов'язувалось із роботою відповідних спеціалістів у сфері господарського обліку. До таких відносились дяки, писарі та піддячі, радники, перекладачі, толмачі, печатники, тобто ті особи, які безпосередньо володіли писемністю. У Росії за царя Олексія Михайловича було створено спеціальний Приказ Рахункових справ, співробітники якого не тільки систематично проводили ревізії рахункових книжок різних відомств,

перевіряли виконання асигнувань, виділених під звіт послам, воєводам та іншим посадовим особам, вилучали до бюджету не використані Приказом грошові кошти, але й встановлювали достовірність окремих фактів економічних зловживань [3].

Для проведення ревізії в інших містах викликали в Москву в Приказ цілувальників з обліковими книгами і виправдувальними документами. Слід зазначити, що ступінь достовірності обліку і записи в облікових регістрах того часу завжди служив предметом дискусій учених. Вважаємо, що саме в цей час починають формуватися витоки економічної експертизи на території Росії, свідченням чого є наявність уповноважених суб'єктів, які мають відповідні професійні знання (володіють писемною мовою та практикою складання документів), мають право контролю якості формування експертного висновку щодо змісту документа та його відповідності з волею владарюючого суб'єкта. Проте, на відміну від сучасної економічної експертизи, сам експертний процес на той час не був пов'язаний з судочинством, а базувався на волевиявленні єдиновладного суб'єкта та не супроводжувався оцінкою особи експерта.

В Україні за часів існування Запорізької Січі було створено спеціальні канцелярії (гетьманські, полкові, сотенні тощо) [4, с. 425.], на які покладалися обов'язки ведення фінансової документації, підготовка різноманітних листів, грамот, здійснення функцій архівів [5, с. 32]. Однак, не існувало професійного документарного фінансового контролю на стадії розроблення та прийняття правового висновку. Як правило, його здійснював або сам суб'єкт, або особи, що продукували документ – перекладачі, друкарі. Втім, джерела господарського права та фінансового обліку в Україні часів Запорізької Січі формувалися під впливом Російської імперії, Речі Посполитої, пам'яток права часів Київської Русі, церковних документів. Це дозволяє зробити висновок про те, що економічна експертиза як специфічна форма фінансового контролю на території Запорізької Січі була пов'язана із роботою канцеляристів, перекладачів, послів тощо, котрі в переважній більшості її і здійснювали.

Із початком XVI ст. експертні документи набувають системного характеру, що забезпечує їх впорядкованість, та вимагає погодженості між економічними положеннями та комплексністю правового впливу. Окрім того саме юридичний підхід до бухгалтерського обліку призвів до формування його персоналістичної теорії: об'єктом бухгалтерського обліку є права і зобов'язання суб'єктів господарської діяльності (власник підприємства – адміністратор; адміністратор – агенти (особами, які перебувають у штаті підприємства), підприємство – кореспонденти (фізичні та юридичні особи, що не перебувають у штаті)), а не предмети (основні засоби, товари, матеріали, гроші тощо). З часом вдосконалюється і сама робота суб'єктів контролю, що здійснюють цю функцію в системі економічних відносин, а також започатковується практика роботи тих суб'єктів (експертів), котрі контролюють та перевіряють якість й достовірність висновків контролюючих органів. Однак, розгляд і трактування бухгалтерських документів щодо господарської діяльності мали чітку юридичну інтерпретацію, оскільки її здійснювали в судах юристи. Саме їм ставилось за мету проведення експертизи фінансової звітності й висловлення думки щодо об'єктивності її показників. Отже, вони брали на себе певну відповідальність також у випадку виникнення можливих збитків у клієнтів. Найбільш повно цей підхід був викладений у працях італійського бухгалтера Джузеппе Чербоні (1827 – 1917 рр.), основоположника логісмографії – вчення, яке розглядало рахівництво як частину юриспруденції [6].

В Росії законодавчо-інституційне обґрунтування експертних висновків розпочинається з появою Лічильного наказу (1654 р.) – першого документа, який регламентує організацію бухгалтерського обліку.

З середини XIX ст. в найбільш економічно розвиненій у той час країні – Англії – спостерігалася серія шахрайств та банкрутств. Аудиторські перевірки та судова експертиза аудиторських фірм стали з того часу звичайними явищами. В цей час в Единбурзі (1854 р.) виник інститут, який об'єднав бухгалтерів і аудиторів.

З початку XIX ст. внаслідок чергової адміністративної реформи в Російській імперії, котра торкнулася і України, змінюється форма організації фінансового й казначейського діловодства, яка коригує і характер здійснення контролю за якістю відповідних документів. Вважаємо, що цей період став точкою відліку суттєвих змін в системі вимог до написання експертних висновків, адже вперше встановлюються правила юридичної техніки формування документів, що в подальшому стануть критеріями економічної експертизи. Окрім того, створюються посібники з питань підготовки юридичних документів, що в подальшому будуть визначати методичні засади експертизи. В Росії в цей період питаннями експлікації бухгалтерських знань у процесі судочинства займалися А. Х. Гольмстен та Г. Ф. Шершеневич: в їхніх дослідженнях визначалися окремі питання бухгалтерського обліку і його документації з юридичної точки зору. Вважається, що першим, хто розглянув проблематику судово-бухгалтерської експертизи, був Л. Є. Владіміров [7]. Зауважимо, що відповідно демаркації, проведеної вченим щодо експертів (наявність експертів - «наукових суддів» та експертів – «довідкових свідків» [8, с. 112]), бухгалтер не відносився до повноцінного експерта. За типологією Л. Є. Владімірова, бухгалтеру відводилася така роль: «... оскільки суд отримав від бухгалтера необхідні довідки, він озброєний знанням й може самостійно орудувати отриманими відомостями» [12, с. 197-199]. Розвивав цей підхід у своїх працях Є. Ф. Буринський, який звертав увагу на неприпустимість змішання в одному загальному терміні «експертиза» різних її видів [9], тому він виокремлює судово-бухгалтерську експертизу з числа інших. Окрім того, він конкретизує види експертів: *in testes* – тільки відповідає на питання, та *boni instructores iudicis* – наводить (та може шукати) докази, повертаючись при цьому до витоків подвійного запису XV ст.

Широкого визнання бухгалтерська експертиза як незалежна форма контролю, і як процесуальна форма отримала наприкінці XIX й початку XX сторіч [10].

У межах радянського історичного періоду пропонуємо виділити декілька етапів становлення економічної (бухгалтерської експертизи).

Так, перший етап бере початок у 1921 р., коли в Петрограді при Північно-Західній торговельній палаті був створений відділ обліково-фінансових експертиз, який у подальшому був реорганізований в інститут відповідальних бухгалтерів, а 1923 р. при Московському відділенні Російського технічного товариства для проведення експертиз за завданнями судів у складі відділу обліку господарської діяльності було організовано бюро бухгалтерської експертизи і консультацій [11, с. 42-45]. В Україні робота щодо організації цього виду експертизи відбувалася синхронно – створювалися відповідні підрозділи. Отже, до 1925 р. державні органи та/або суд призначали експертів з числа працюючих в даному регіоні головних бухгалтерів, крім міст Петрограда та Москви, де їх обирали з числа працівників інституту та бюро відповідно. Фахівців у галузі судової бухгалтерії не було.

08.05.1925 р. Рада Народних Комісарів СРСР затвердила Положення про Інститут державних бухгалтерів-експертів при Народному Комісаріаті Робітничо-Селянської Інспекції – ІДБЕ НК РСІ, тобто фактично його створення стало відлунням невдалих спроб створення в 1889 р. і 1910 р. Інституту присяжних бухгалтерів (за прикладом англійської структури). Українське бюро Інституту державних бухгалтерів-експертів при Народному комісаріаті робітничо-селянської інспекції УРСР було створено в 1926 р. в м. Харків. Вперше державний законодавчий акт визначав можливість здійснення несудової експертизи бухгалтером-експертом. Отже, бухгалтер-експерт зовсім не обов'язково був судовим експертом, але тільки він міг виконувати згідно з Положенням функції судового та/або адміністративного експерта: всі підприємства і установи, зобов'язані публічною звітністю, повинні були пройти перевірку експерта, без підпису якого звіт міг бути визнаний недійсним. Отже, фактично професійні дії бухгалтера-експерта цього періоду абсолютним праобразом дій сучасного аудитора.

Значне число бухгалтерів входило в ОПО (Об'єднання працівників обліку), створене 03.05.1924 р. під контролем профспілок. В ієрархії підпорядкувань, ІДБЕ для ОПО був як би професійною інспекцією, що не задовольняло інтереси багатьох. 01.06.1930 р. ІДБЕ постановою РНК СРСР була ліквідована. 23.11.1931 р. рішенням ВЦРПС ОПО було реорганізовано у Всесоюзне товариство сприяння соціалістичному обліку - ВТССО. І всі права на проведення бухгалтерської експертизи перейшли спочатку до ОПО, а потім – до ВТССО. Зауважимо, що ця акція інтерпретувалася як «боротьба за охорону суспільної (соціалістичної) власності». Проте професійна недбалість та некомпетентність працівників ВТССО спричинила створення Центрального бюро судово-бухгалтерської експертизи в системі прокуратури СРСР [цит. за 2].

Підпорядкування прокуратурі всієї експертизи, яка теоретично була на цей час незалежною, виявилось незручним, і 02.08.1937 р. при Народному Комісаріаті юстиції паралельно було сформовано Бюро бухгалтерської експертизи, якому ця установа була передана у відання, а в 1938 р. ліквідоване і саме Бюро, і ВТССО. Отже, слідчим органам і судам, по суті, було повернуто право самим знаходити «знаючих осіб» та залучати їх як експертів. Цей час виділяється нами в другий етап, який відзначається директивною спрямованістю та спотворенням сутності особи експерта. В цей історичний проміжок часу, в час панування презумпції винності особи, експерт-економіст (бухгалтер) став фактично знаряддям обвинувачення (наприклад, у питаннях договорів про матеріальну відповідальність). Вперше економічну (бухгалтерську) експертизу стали розглядати не тільки як функціональний інструмент фінансового контролю, але й як засіб доказовості факту економічного правопорушення.

У повосенний період Президією Верховної Ради СРСР був ухвалений Указ «Про кримінальну відповідальність за розкрадання державного і громадського майна» [12], виконання якого спричинило збільшення кількості справ з розслідування господарських злочинів і, як наслідок, збільшення потреби у спеціальних знаннях в галузі бухгалтерського обліку, звітності з метою отримання доказів у формі висновків експертів-бухгалтерів.

У 1948 р. за розпорядженням Голови Ради Міністрів СРСР при Міністерстві фінансів СРСР було створено Бюро державної бухгалтерської експертизи [цит. за 11, с. 43.] із відповідними департаментами при міністерствах фінансів України, інших союзних та автономних республік і фінансових органах на місцях. При Бюро було створено методичну раду, до його складу були введені відомі бухгалтери-експерти, представники прокуратури, Мін'юсту, арбітражу. У 1957 р. Радою Міністрів УРСР республіканську філію було перетворено на Бюро державної бухгалтерської експертизи при Міністерстві фінансів УРСР з філіями при обласних відділеннях. А 02.02.1957 р. Радою Міністрів УРСР ухвалено постанову № 111 «Про Бюро державних бухгалтерських експертиз при Міністерстві фінансів України». Відповідно до цієї постанови Міністерством фінансів України було видано Інструкцію від 20.06.1957 р. № 1 щодо застосування зазначеної постанови [цит. за 11, с. 43.].

Слід наголосити, що закінчення цього етапу розвитку економічної експертизи відзначалось визначенням кримінальної відповідальності бухгалтера-експерта, яка покладається на нього «1) за ухилення від явки за викликом слідчого і судових органів; 2) за відмову від виконання своїх обов'язків експерта-бухгалтера; 3) за відмову від дачі висновку; 4) за дачу завідомо неправдивого висновку; 5) за розголошення даних попереднього слідства, дізнання або ревізійного обстеження без дозволу прокурора, слідчого або посадової особи, яка проводила дізнання або ревізію» [13, с. 159].

Третій етап становлення економічної експертизи та формування її функціональних контурів пов'язується постановою Ради Міністрів УРСР від 04.01.1970 р., відповідно до якої Бюро і його обласні філії в повному складі штатних працівників підпорядковано Міністерству юстиції України. Саме цим міністерством за погодженням з Прокуратурою та Верховним Судом України було розроблено Інструкцію «Про порядок проведення судово-бухгалтерських експертиз в Бюро державної бухгалтерської експертизи Міністерства юстиції України» від 30.12.1974 р., керування якою відбувалося до моменту розпаду СРСР. Ця Інструкція

була першим в Україні нормативно-правовим документом, яким визначались процесуальні, організаційні, правові засади призначення та проведення бухгалтерських експертиз.

До часів розпаду СРСР зміни стосовно економічної експертизи стосувались лише процесуальної форми та організаційних аспектів проведення її бухгалтерської складової. Протягом всього періоду підпорядкування бухгалтерської експертизи Міністерству юстиції України залишається незмінним, лише структура і функції самого Бюро та його філій зазнали певних змін: обласні філії Бюро були перетворені на міжобласні та їх експертні підрозділи, за якими закріплювались зони обслуговування.

У 1990 р. Бюро державної бухгалтерської експертизи при Міністерстві юстиції Російської Федерації було включено до складу Інституту судових експертиз того ж Міністерства. Далі Інститут був розділений на регіональні лабораторії економічних експертиз. Республіканське Бюро УРСР було ліквідовано, а кадровий склад експертів-бухгалтерів Бюро та міжобласних філій з відповідними функціями передано до Київського і Харківського науково-дослідних інститутів судових експертиз та Одеської лабораторії південного регіону України.

З моменту проголошення України незалежною правовою соціальною державою економічна експертиза у практиці господарського контролю й юриспруденції набуває більшого поширення та отримує повне правове закріплення. Варто погодитися із тим, що інтенсифікація підприємницького середовища та активізація стохастичних процесів у фінансовому обліку на той час, визначили необхідність оновлення законодавчої бази в сфері економічної експертизи, вдосконалення як системи юридичних документів, так і процесу їх створення. Після ухвалення 1994 р. Закону України «Про судову експертизу» значно розширилася система науково-дослідних інститутів судових експертиз Міністерства юстиції України. Станом на 01.01.2013 р. в Україні діють вісім науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України. Але створення в нашій країні інституту аудиту призвело до того, що такі лабораторії опинилися в складному становищі через конкуренцію аудиторських фірм.

Оскільки проведення експертизи вочевидь вийшло за межі бухгалтерського обліку було прийнято логічне рішення щодо зміни й конкретизації назви експертизи. Рішенням Президії науково-консультативної та методичної ради з проблем судової експертизи при Міністерстві юстиції України від 30.01.2001 р. судово-бухгалтерську експертизу було перейменовано на судово-економічну.

Складність і колізійність сприйняття експертизи економічного фаху, на тлі неоднозначного трактування аудиторських висновків у процесі дослідження проблемних питань господарювання конкретних суб'єктів, спричинили потребу виокремлення в лоні судово-економічної експертної діяльності незалежних економічних досліджень на вимогу фізичних та юридичних осіб.

Таким чином, результати економічної експертизи можуть використовувати не тільки правоохоронні та судові органи, але й інші перелічені вище категорії користувачів, які теж потребують сучасних умов в повної і достовірної інформації. На нашу думку, оскільки економічна експертиза може проводитися і для фізичних та юридичних осіб, які не здійснюють правосуддя, а її результати використовуватися не тільки під час розслідування та судового розгляду кримінальних і цивільних справ, то не зовсім вірно визначати її лише як судову.

Отже, резюмуючи проведене вище ретроспективне дослідження еволюції концепту «економічна експертиза», можливо констатувати той факт, що економічна експертиза, яка вміщує в собі бухгалтерську, податкову експертизу та експертизу фінансово-господарської діяльності суб'єктів підприємництва має власний самостійний статус, може виступати як однією з самостійних стадій правоохоронної роботи в сфері економічних відносин, так і засобом вирішення проблемних питань, що виникають між суб'єктами господарювання, між суб'єктами господарювання та контролюючими органами й перебуває в стані становлення та розширення сфери застосування.

Водночас, аналіз слідчої та судової практики свідчить про недостатнє використання досягнень економіко-експертної діяльності при вирішенні господарських спорів. Причиною цього є невідповідність усталеного понятійно-категорійного апарату в плані однозначності визначення окремих понять (експертна система, експертна діяльність, вид діяльності, класифікація, технологія, висновок експерта тощо), недостатнє правове регулювання економічного виду експертної діяльності, питання підготовки кадрів експертів – суб'єктів експертної діяльності, а також не визначений правовий статус експертиз, виконаних експертами, які не працюють у державних спеціалізованих установах, або іноземними експертами (установами).

Джерела та література:

1. Перезова І. В. Економічна експертиза системи управління конкурентноспроможністю підприємства в частині управлінських показників / І. В. Перезова, І. М. Станьковська // Теоретичні та практичні аспекти стійкого розвитку фінансової системи : колективна монографія / за ред. проф. О. О. Непаченко – Умань: Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2013. – Ч. 2 – с.159-168.
2. Соколов Я. В. Бухгалтерский учет, аудит и судебная бухгалтерия / Я. В. Соколов, С. М. Бычкова // Аудиторские ведомости. - СПб., 2000. – № 4. - С.52-63.
3. Салтык И. П. Развитие бухгалтерского учета в России в дореволюционный период / [И. П. Салтык, Г. И. Мансурова, Г. Н. Калущких и др.] // Все для бухгалтера, 2012. – N 4(268), 5 (269). – С.45-53.
4. Красницька А. В. Юридичні документи: техніка складання, оформлення та редагування : посібник / А. В. Красницька. – 2 вид., допов. і переробл. – К.: Парламентське вид-во, 2006. – 528 с.
5. Бутенко В. О. Історія виникнення та становлення правової експертизи юридичних документів / В. О. Бутенко // Часопис Київського університету права, 2009. – № 2. – С.29-35.
6. Грачева Р. Е. Учения, рожденные классической итальянской школой. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://buhlabaz.ru/bukhgalterskij-uchet/istoriya-bukhgalterskoj-mysli/ucheniya-rozhdennye-klassicheskoy-italyanskoj-shkoloj.html> – Назва з екрану

7. Владимиров Л. Е. Учение о доказательствах / Л. Е. Владимиров. – Тула: Автограф, 2000. – 464 с.
8. Владимиров Л. Е. О значении врачей-экспертов в уголовном судопроизводстве / Л. Е. Владимиров. – Харьков: Хар. ун-т, 1870. – 96 с. – репринтная копия.
9. Буринский Е. Ф. Судебная экспертиза документов, производство ее и пользование ею / Е. Ф. Буринский. – СПб.: Тип. СПб. т-ва печ. и изд. дела «Труд», 1903. – 386 с. – репринтная копия.
10. Кони А. Ф. Судебные речи / А. Ф. Кони. – изд. 4-е. – СПб.: Типография А. С. Суворина, 1905. – 830 с. – репринтная копия.
11. Мумінова-Савіна Г. Г. Судово-бухгалтерська експертиза: [навч. метод. посіб. для самост. вивч. дисципл.] / Г. Г. Мумінова-Савіна – К.: КНЕУ, 2004. – 268 с.
12. Указ Президиума ВС СССР «Об уголовной ответственности за хищение государственного и общественного имущества»: от 4 июня 1947 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssrg6344.htm> – Назва з екрану
13. Остроумов С. С. Основы бухгалтерского учета и судебно-бухгалтерской экспертизы: учебник / С. С. Остроумов, С. П. Фортинский. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Юрид. лит., 1969. – 296 с.

Ромашенко О.В.

УДК 368.021(477)

ПЛАНУВАННЯ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ДОХОДІВ ТА ВИТРАТ СТРАХОВИКІВ ЗА МЕТОДОМ “АНАЛІТИЧНОГО ВИРІВНЮВАННЯ”

***Анотація.** Стаття присвячена розробці методики застосування економіко-математичного методу в плануванні та прогнозуванні діяльності страхових компаній. Зосереджена увага на використанні методу: “Аналітичне вирівнювання динамічних рядів”. Моделювання економічної функції з метою ефективного планування та прогнозування діяльності страхових компаній. Розглядаються етапи та сутність моделювання економічної функції. Зосереджена увага на виборі типу економічної виробничої функції. Пропонуються напрямки використання функції при плануванні і прогнозуванні діяльності страхової компанії на перспективу.*

***Ключові слова:** економіко-математичний метод, планування, прогнозування, моделювання економічних функцій, аналітичне вирівнювання.*

***Анотация.** Статья посвящена разработке методики внедрения экономико-математического метода в планировании та прогнозировании деятельности страховых компаний. Сконцентрировано внимание на использовании метода: “Аналитического выравнивания динамических рядов”. Моделирование экономической функции с целью эффективного планирования и прогнозирования деятельности страховых компаний. Рассматриваются этапы и суть моделирования экономической функции. Сконцентрировано внимание на выборе типа экономической производственной функции. Предлагаются направления использования функции при планировании и прогнозировании деятельности страховой компании на перспективу.*

***Ключевые слова:** экономико-математический метод, планирование, прогнозирование, моделирование экономических функций, аналитическое выравнивание.*

***Summary.** Article is devoted to development of a technique of introduction of an economic-mathematical method in planning that forecasting of activity of insurance companies. The attention on method use is concentrated: “Analytical alignment of dynamic ranks”. Modeling of economic function for the purpose of effective planning and forecasting of activity of insurance companies. Stages and essence of modeling of economic function are considered. The attention on a choice like economic production function is concentrated. The directions of use of function are offered when planning and forecasting activity of insurance company for prospect. Insurance companies function in the conditions of the market economy the rigid competition between certain structural subjects of the insurance market is which special characteristics. Spontaneity and not definiteness of long-term prospect of development of the last. This circumstance defines risk nature of functioning of insurance companies, an obrabatyvaniye and adoption of optimum administrative decisions to planning and forecasting of their activity. One of effective ways of management as it is known is there is a planning and an assessment of implementation of the drawn-up plans (schedules, estimates). If plans are made competently and all reserves which are at the disposal of insurance company if the effective monitoring system behind execution of plan targets acts on all links of insurance activity are considered, it is pledge of successful achievement of the high end results.*

***Keywords:** economic-mathematical method, planning, forecasting, modeling of economic functions, analytical alignment.*

Як відомо, страхові компанії функціонують в умовах ринкової економіки, особливими рисами якої є жорстка конкуренція між окремими структурними суб'єктами страхового ринку, стихійність та невизначеність довготривалої перспективи розвитку останніх. Ця обставина спричиняє ризиковий характер функціонування страхових компаній, ускладнює опрацювання та прийняття оптимальних управлінських рішень щодо планування і прогнозування їх діяльності.

Одним із ефективних засобів управління, як відомо є планування і оцінка виконання намічених планів (графіків, кошторисів). Якщо плани складені грамотно і враховують всі резерви, які є в розпорядженні страхової компанії, якщо діє ефективна система контролю за виконанням планових завдань на всіх ланках страхової діяльності, це є запорукою успішного досягнення високих кінцевих результатів.